

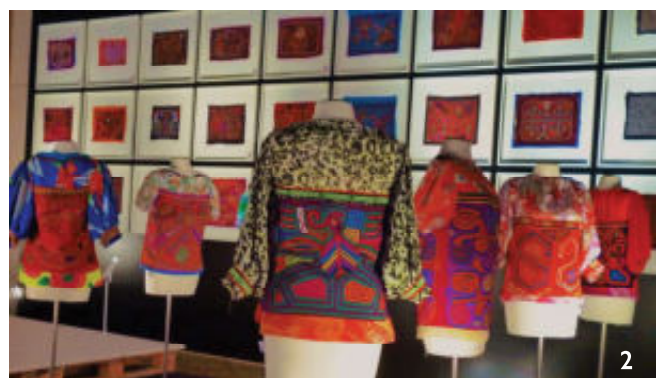
Deel I

Mola's: textiel als getuigenis

Mola's zijn onderdeel van de traditionele kleding van de Guna-indianen uit Panama. Ze weerspiegelen op een eigen, unieke manier de geschiedenis, mythologie en levenswijze van deze indianen.

In 2012 vierde mijn geboortestad Turnhout zijn 800-jarige bestaan als 'stad en vrijheid'. Het was destijds een centrum van textielnijverheid en kantkloswerk. Het was en is nog steeds een centrum van de boekdrukkunst. Vroeger werden er vooral missalen gedrukt, maar ook 'werelds' drukwerk, met name de speelkaart. Die twee elementen, woord en textiel, vormden het uitgangspunt voor een tentoonstelling, genaamd 'het geweven woord-symboliek in de textiel', waarvan ik

initiatiefnemer en curator was. Uiteraard was daar ruime belangstelling voor Afrikaans textiel, zoals hedendaagse pagnes, Kente-stoffen, Kuba weefsels, Mubati-lendendoeken uit boombast van de pygmeëen, om maar enkele te noemen.

Bij de afbeeldingen:

1. Bij het zien van dit exemplaar zal het niemand verbazen dat grote namen van de hedendaagse kunst veel waardering hadden voor de mola's en er inspiratie in vonden. Kijk naar het werk van Corneille en Keith Haring en veel wordt duidelijk. (foto Alain Becker)
2. Een beeld van de mola's op de tentoonstelling in Turnhout in 2012. (foto Gi Mateusen)
3. Deze mola met de ark van Noach is een mooie illustratie van naïeve kunst ('neergeklapte' dierenkoppels op de loopbrug). (foto Els Mommers)

Maar er waren ook andere culturen: een unieke collectie oorlogskimono's uit Japan, geknoopte hoofddoeken uit Suriname en eigentijdse t-shirts van 'Designers against aids'.

Op mijn zoektocht naar textiel uit het Amerikaanse continent kwam ik uit bij de mola's van de Guna-indianen in Panama. Hoewel ik me nooit had verdiept in de 'Native American' cultuur werd ik toch snel begeistert door de achtergrond, de symboliek en de techniek van de mola's. De Guna (ook als Kuna of Cuna bekend)

zijn een minderheid in Panama. In dit eerste deel maken we nader kennis met hun geschiedenis en levenswijze, zo mogelijk geïllustreerd aan de hand van mola's. In een tweede deel gaan we dieper in op de techniek en de verschillende thema's. Hun mythologie en de daaraan verbonden rituelen kunnen in een later stadium nog aan bod komen.

Wat is een mola?

Een mola wordt meestal aangetroffen als een versierd, kleurrijk deel van een blouse,

Bij de afbeeldingen:

4. Panama, met in rood aangegeven het autonome Guna-gebied (Guna Yala).

(kaartjes Wikimedia, grote kaart Nzeemin; inzet Shadowxfox)

5. Een feestelijke mola waar de Batutera, de majorettes, de dag van het einde van de Spaanse overheersing opluisteren. (foto Els Mommers)

6. Een mola ter gelegenheid van de dag van de vlag. (foto Els Mommers)

met een afmeting van ongeveer 30 cm hoog en 40 cm breedte. Aangezien een blouse zowel aan de voorkant als aan de achterzijde wordt bekleed met een mola, worden ze in een paar van twee gemaakt. Ze zijn nooit identiek, maar lijken op elkaar als 'tweelingen'.

Men zou de mola's al snel kunnen afdoen als ambachtelijk decoratief handwerk. Het feit dat de mola's verbonden zijn met een lange traditie, een eigen mythologie en het gebruik van symbolen tilt deze vorm uit boven de louter decoratieve huisvlijt en verantwoordt een nadere kennismaking. Een mola heeft veel weg van naïeve schilderkunst, zoals blijkt uit de egale kleuren, het ontbreken van perspectief, het weergeven van diverse handelingen of situaties in één beeld en het verduidelijken van het onderwerp met teksten.

Een beetje geschiedenis

Tot de kolonisatie door de Spanjaarden in 1504 waren er zo'n 150.000 Guna-indianen in Panama. Hun aantal werd echter gedecimeerd door oorlogen, beschavingsziekten en dwangarbeid. De overlevenden trokken zich terug in de oostelijke kuststrook en op de San Blas eilanden, kleine

koraaleilanden voor de kust, waarvan er zo'n 40 (van de 357) bewoond zijn. 'We hebben één eiland voor elke dag van het jaar' pochen de Guna wel eens. Zij houden van humor. Op dit moment leven er zo'n 55.000 Guna op deze strook, maar ook in het buurland Colombia woont nog een beperkt aantal.

De eilanden steken vaak maar nauwelijks een meter uit boven de zeespiegel, maar hun ligging in een atol beschermt hen tegen het geweld van de zee. De klimaatwijziging is echter een bedreiging, de laatste jaren komen sommige eilanden soms onder water te staan. Hierover heerst ongerustheid en de Guna vrezen dat ze ooit hun eilanden moeten verlaten en een nieuwe woonplaats moeten zoeken op het vasteland.

De natuurlijke bescherming maakte het in de 17de en 18de eeuw een aantrekkelijke aanlegplaats voor de Franse en Engelse piratenschepen. Zij waren voor de Guna overigens handige bondgenoten tegen de Spanjaarden, die hen probeerden te onderwerpen. Het was een gebied voor marginalen, met wie ze handel dreven en die hen onder andere textiel bezorgden. Panama bleef een Spaanse provincie tot

5

6

Bij de afbeeldingen:

**7. Guna-vrouw met een 'Kind van de maan',
een albino. (foto Museum Choco-Story)**

**8. Enkele huizen van de Guna op een van de
vele San Blas eilanden. (foto Rita Willaert)**

9. Mola met Swastika. (foto Alain Becker)

het op 28 november 1821 onderdeel werd van een onafhankelijk Groot-Colombia. Na een vrijheidstrijd, waarbij de Panamezen gesteund werden door de Amerikanen, werd Panama in 1903 een zelfstandige staat. Onafhankelijkheidsdag wordt op 3 november gevierd en de dag erna, 4 november, is het 'Dia de Bandera', de dag van de vlag. Al deze data zien we herhaaldelijk op mola's afgebeeld.

Het rode vlak op de vlag van Panama staat voor de Conservatieven, het blauwe voor de Liberalen. De witte velden symboliseren de vrede waarin beide tegenstellingen kunnen leven.

Wanneer protestanten (Hugenoten) uit Frankrijk worden verdreven, vinden ze onder andere een toevlucht in het onherbergzame gebied van de San Blas eilanden en de ruige berggordel op het vasteland. Ze introduceren twee elementen die bepalend zijn voor het ontstaan van de mola's, namelijk de godsdienst, die lichaamsbedekking oplegt, en de techniek van de omgekeerde applicatie.

Door het geografische isolement hebben de Guna gedurende de voorbije eeuwen hun cultuur redelijk ongeschonden kunnen handhaven. Door het ontbreken van

natuurlijke rijkdommen en grondstoffen was het immers een oninteressant gebied voor veroveraars op zoek naar zilver of goud.

Toen de Panamese overheid begin vorige eeuw het grondgebied wilde 'verwesteren' en dus de cultuuruitingen van de minderheden dacht te verbieden, volgde er een opstand. Uiteindelijk verkregen de Guna autonomie in 1925, een jaartal dat in vele mola's is weergegeven. Op dat moment wordt ook de Swastika als symbool op de vlag gekozen. Voor de Guna is dit een positief en gunstig zonnelymbol, zoals dat ook bij de Maya al sinds de oudheid in gebruik was.

De kleine eilanden waren om twee redenen aantrekkelijk om te bewonen. Ten eerste omdat er door de ligging in volle zee en wind geen insecten zijn en ten tweede omdat er geen slangen zijn. Daar tegenover staat het grote nadeel dat er geen drinkwater is. De Guna zijn dus genoodzaakt dagelijks met hun kano naar het vasteland te peddelen om een lading kalebassen te vullen met zoet water uit de rivieren. In de mola op de volgende pagina is deze dagelijkse klus weergegeven. De

Bij de afbeeldingen:

10. Het halen van drinkwater met een zeilkano, verbeeld op een mola. (foto Els Mommers)

11. Op deze oude foto gebeurt het halen van drinkwater met een kano. Er worden nog kalebassen gebruikt, maar ook al twee plastic flessen. (foto Alain Becker)

grote kano of cayuco op de mola is zelfs met een zeil uitgerust. Inmiddels zijn er vanuit het vasteland waterleidingen naar enkele eilanden aangelegd.

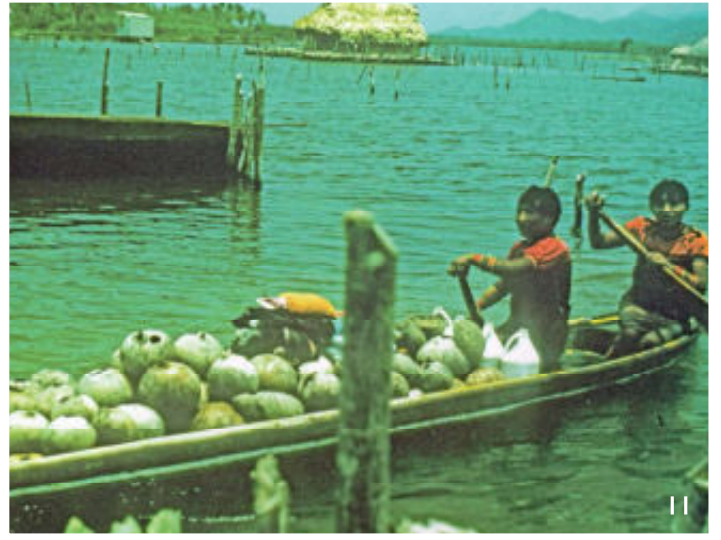
Kleine mensen

De Guna zijn na de pygmeeën het kleinste mensenras. Ze zijn stevig gebouwd, maar niet dik. Ze zijn opvallend gezond, ze hebben een lage bloeddruk en het percentage overlijdensgevallen door hartfalen en kanker is meer dan tienmaal lager dan in de rest van Panama. Dit is diverse malen wetenschappelijk onderzocht en heeft alles te maken met de grote consumptie van een lokale drank op basis van cacaobonen. Overigens wordt deze drank van bijkomende krachten voorzien door de gebeden van de 'nele', de lokale genezer.

De spirituele kracht van de mola's

Guna-indianen zijn animisten. Elk element of voorwerp heeft een specifieke dimensie en heeft een plaats gekregen in het plan van de voorouders.

Mola's zijn dragers van verborgen krachten. Zo dragen de vrouwen in sommige streken hun mola binnenstebuiten in aanwezigheid van iemand die gebeten is

door een slang, omdat de tekens op de mola hem zouden kunnen schaden en de genezing verhinderen.

Monsters, vaak geïnspireerd op dierlijke wezens, bevolken de mythologie van de Guna. Zo is het kreeftenmonster een demon die de bevalling bemoeilijkt. Duivels en demonen kunnen worden afgewend door ze af te beelden. Vroeger gebeurde dat door bodypainting, de mola's hebben die functie overgenomen. Het dragen van een mola met het kreeftenmonster kan een zwangere vrouw beschermen tegen een moeilijke bevalling.

Het belang van de mola's wordt extra benadrukt door het feit dat er voor de beste mola-makers in de hemel een eigen belangrijke 'kamer' is voorbehouden.

Albino's

Bij de Guna wordt het hoogste aantal albino's ter wereld geteld: 1 op 145 geboortes. Wereldwijd is dat slechts 1 op de 20.000! Dit grote aantal zou verklaard worden door het feit dat een Guna-man verplicht is met een Guna-vrouw te trouwen. Dit zou tot een vorm van inteelt geleid hebben en een verhoogd albinisme. Om de eigen cultuur te vrijwaren van invloeden

Bij de afbeeldingen:

12. Een welhaast abstracte weergave van pijlen die door albino's 'naar de maan' worden geschoten. (foto Alain Becker)

13. Mola met het kreeftenmonster waardoor een zwangere vrouw wordt beschermd. (foto Alain Becker)

van buitenaf werd deze bepaling vastgelegd in 1925, toen de Guna toestemden lid te worden van Panama op voorwaarde dat de lokale wetten werden gerespecteerd. Gezien hun grote gevoeligheid voor de zon, blijven albino's bij voorkeur binnenshuis. De albino-mannen doen het huishouden of leggen zich toe op intellectuele functies en... ze maken mola's. Ze worden erg gewaardeerd omwille van hun verdiensten in de samenleving als leraar, kunstenaar, sjamaan of prediker. In de mythologie van de Guna worden albino's beschouwd als een speciaal ras dat de mensen beschermt tegen onheil, in het bijzonder tijdens maansverduisteringen en orkanen. Zij worden daarom ook wel 'kinderen van de maan' genoemd. Zo blijft het geloof bestaan dat een maansverduistering ontstaat, omdat een monster de maan wil opeten. Een albino moet als 'kind van de maan' een pijl afschieten. Het is niet de pijl zelf die het monster zal treffen, maar de bijzondere spirituele kracht, die een albino bezit. Deze kracht zal het monster wegjagen en de wereld beschermen voor eeuwige duisternis.

Met dank aan

Voor het schrijven van deze bijdrage vonden wij veel informatie in de publicatie van Alain Becker, die overigens een unieke collectie bezit.

Wat het dagelijks leven van de Guna-indianen betreft heeft Eddy Van Belle (Museum Choco-Story, Brugge) ons uitstekende foto's in situ ter beschikking gesteld.

We konden ook putten uit de ruime collectie van Els Mommers, die op het piepkleine Nederlandse eiland Saba leeft en werkt en talloze keren de San Blas eilanden bezoekt.

Bronnen

Becker, A. (2008). *Molas et Nuchus*. Musée de Géologie, La Roque d'Anthéron.

Crough, E. (2011). *The Mola. Traditional Kuna Textile Art*. Atglen: Schiffer.

Parker, A and A. Neal (1977). *Molas: Folk Art of the Cuna Indians*. New York: Barre publishers

Puls, H. (1978). *The art of cutwork and appliqué*. London: The Ancor Press.

Salvador, M.L. (1997). *The art of being Kuna*. Los Angeles: UCLA.

Sherzer, J. (1983). *Kuna ways of speaking*. Texas: University of Texas Press.

Van Belle, E. (2011). *Kunas & Cacao*. Brugge: Museum Choco-Story.